

РИНОК. ЦІНОУТВОРЕННЯ. ІНФРАСТРУКТУРА

УДК 336.7

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ІНФРАСТРУКТУРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ©

Т.Ю. ПРУТСЬКА,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри
бухгалтерського обліку,
Вінницький національний
аграрний університет
(м. Вінниця)

У статті розглянуто сучасний стан формування та функціонування інфраструктури аграрного ринку та основні напрямки її розвитку в ринкових умовах. Досліджено сутність інфраструктури аграрного ринку, побудовано її теоретичну модель, визначено окремі підсистеми та елементи, сформульовано її інституційні пріоритети розвитку у перспективі. Визначено та систематизовано особливості кредитування сільськогосподарських підприємств та оцінено сучасний стан біржового ринку України, розглянуті чинники, які зумовлюють його неефективне функціонування.

Трансформаційні перетворення в ринковій економіці вимагають формування відповідного ринкового середовища, без якого неможливий цивілізований ринок, зокрема й аграрний. Відтак, розглянуто канали реалізації продукції аграрних виробників, форми купівлі-продажу ресурсів та різноманітні посередницькі структури, які вони використовують у своїй господарській діяльності. Різноманітні новостворені інституції, що забезпечують просування аграрної продукції від виробника до кінцевого споживача та дозволяють оптимізувати сам процес аграрного виробництва, відносять до ринкової інфраструктури, оцінку якої представлено в даній статті. Підкреслено, що від ефективного функціонування усієї наявних інфраструктурних складових залежить гармонійний розвиток усієї системи суспільного виробництва та продовольча безпека країни.

Ключові слова: інфраструктура, аграрний ринок, інституційні зміни, інститут, оптовий ринок сільськогосподарської продукції, інфраструктура аграрного ринку, торговельні підприємства, біржа, біржова торгівля, біржовий ринок.

Табл. 5. Рис. 2. Літ. 19.

Постановка проблеми. Трансформаційні перетворення в ринковій економіці вимагають формування відповідного ринкового середовища, без якого неможливий цивілізований ринок, зокрема й аграрний. Аграрні виробники самостійно вибирають канали реалізації своєї продукції, форми купівлі-продажу ресурсів та використовують різноманітні посередницькі структури у своїй господарській діяльності. Різноманітні новостворені інституції, що забезпечують просування аграрної продукції від виробника до кінцевого споживача та дозволяють оптимізувати сам процес аграрного виробництва, відносять до ринкової

© Т.Ю. ПРУТСЬКА, 2017

інфраструктури. Від ефективного функціонування усіх наявних інфраструктурних складових залежить гармонійний розвиток усієї системи суспільного виробництва та продовольча безпека країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток та формування ринкових відносин вимагає трансформації існуючих ринкових структур та створення нових інститутів. В свою чергу, дослідженню даного питання приділили увагу визначні вітчизняні науковці: А. Бутенко [2], О. Бородіна [1], О. Власенко, З. Варналій, В. Губенко, М. Дем'яненко, В. Зіновчук, С. Злупко, М. Ільчук, Г. Калетнік [5], М. Куліш, Ю. Лопатинський [7], М. Малік [8], Є. Мішенін, В. Небрат, В. Попович, О. Стефанишин, О. Шпикуляк [18] та ін. Вони наголошують, що найнагальнішою проблемою сучасного розвитку агропромислового комплексу України є формування цивілізованих прозорих каналів просування сільськогосподарської продукції від виробника до кінцевого споживача через розвиток інфраструктури аграрного ринку. Однак, ряд проблемних питань стосовно організації ефективної мережі руху аграрної продукції від виробника до споживача, що забезпечуватиме паритетність економічних інтересів виробників, переробників і споживачів, потребують подальших наукових досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття теоретчних основ і розробка практичних засад формування інфраструктурного забезпечення підприємницької діяльності в аграрній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємницька діяльність в аграрній сфері економіки має низку особливостей, які визначають необхідність особливого підприємницького середовища. Погоджуємося з думкою М. М. Ільчука, який наголошує, що “в сільському господарстві основою підприємницького середовища є зовнішнє підприємницьке середовище, яке формується законодавчо і є відносно сталим з незначними відхиленнями в галузевому розрізі під впливом ринкових важелів, і внутрішнє середовище, що формується безпосередньо за участю сільських підприємців” [13, с. 56].

Науковий зміст поняття “інфраструктура” пройшов певну еволюцію. Саме поняття “інфраструктура” походить від лат. *infra* – нижче, під + *structura* – будова. Вітчизняні літературні джерела засвідчують, що вперше цей термін почав використовуватися відносно об'єктів і споруд, призначених для забезпечення нормального функціонування збройних сил [2; 65], а з середини 50-х років ХХ ст. широко використовується в економічній і політичній літературі. Економічного змісту поняття “інфраструктура” почало набувати з кінця 40-х років ХХ ст., коли інфраструктурою стали називати сукупність галузей, які обслуговують як промислове, так і сільськогосподарське виробництво.

Деякі науковці розглядають інфраструктуру в якості комплексу галузей національного господарства, які мають допоміжний характер і обслуговують інші галузі матеріального виробництва, зокрема промисловість і сільське господарство. Таке розуміння інфраструктури як підпорядкованого, вторинного утворення породжує і відповідне ставлення до неї, як до другорядного явища. На нашу думку, такий підхід є помилковим, адже недостатня увага до інфраструктури може викликати уповільнення розвитку національної економіки та стагнаційні процеси в підприємницькій діяльності.

Окремі автори, зокрема Л. Абалкін, Г. Григорян, В. Мотилев [6], включають у зміст поняття “інфраструктура” всю сукупність галузей загального користування (транспорт, зв'язок, енергетику, наукові установи, заклади освіти), які сприяють

прискоренню економічного зростання. Інші [1] відносять до інфраструктури різноманітні види обслуговування, які забезпечують виробничу діяльність. За такого підходу до інфраструктури відносяться, насамперед, послуги (фінансові, транспортні, страхові, телекомунікаційні).

Найбільш універсальним, на наш погляд, є визначення ринкової інфраструктури, згідно з яким вона представляє собою сукупність елементів, призначених для забезпечення безперебійного багаторівневого функціонування взаємозв'язків між суб'єктами господарювання і регулювання руху товарно-грошових потоків. Основна її функція полягає у забезпеченні зв'язків між елементами системи, до яких належать її об'єкти та суб'єкти.

Аналізуючи розвиток аграрного сектору економіки України, можемо спостерігати здебільшого стабільне зростання. Однак, за підсумками 2015 р. індекс сільськогосподарського виробництва знизився на 4,4% [15].

Таблиця 1

Результати діяльності підприємств галузі сільського господарства України за 2010–2015 рр.*

Критерій оцінювання	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Відхилення +/- 2015 р. до 2014 р.
Валова продукція сільського господарства, млн грн	194886,5	233696,3	223254,8	252859,0	251427,2	239467,3	-11959,9
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	24,5	24,7	22,8	11,7	21,4	43,1	+21,7
Чистий прибуток (збиток), млн грн	17253,6	25267,0	26728,4	14925,7	21413,4	102279,0	+80865,6
Частка збиткових підприємств, %	30,4	16,5	21,4	19,8	15,3	11,1	-4,2

* Джерело: укладено за даними Державної служби статистики України [15, с. 53]

За результатами діяльності підприємств галузі сільського господарства у 2015 р. (табл. 1) валова продукція сільського господарства зменшилась по відношенню до 2014 р. на 4,7%, рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції зріс до 43,1%. Водночас на тлі нестабільності в аграрному секторі та негативної дії факторів, що впливають на розвиток галузі, частка збиткових підприємств залишається великою (11,1%), хоч і простежується тенденція до зниження даного показника.

Одним з основних критеріїв оцінки стану сільського господарства та розвитку підприємництва в аграрній сфері є валова продукція сільського господарства (рис. 2). Виробництво сільськогосподарської продукції має тенденцію до збільшення, хоч і відбуваються певні коливання показника (за період 2010-2015 рр. валова продукція

збільшилась на 44580,8 млн грн, однак у 2015 р. спостерігається зменшення валової продукції на 11959,9 млн грн по відношенню до 2014 р.). Загальний обсяг виробництва валової продукції сільського господарства у 2015 р. склав 239,5 млрд грн, у т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – 131,9 млрд грн, господарствах населення – 107,5 млрд грн.

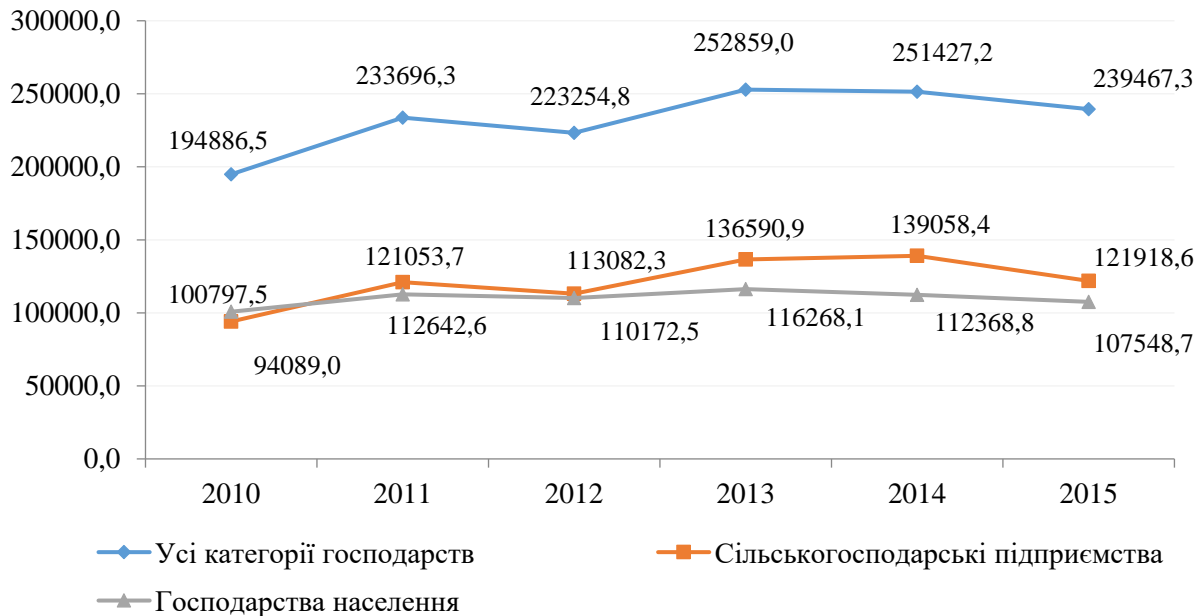

Рис. 1. Валова продукція сільського господарства за категоріями сільгоспвиробників в Україні за 2010–2015 рр.*

*Джерело: [3 с. 65]

Провідне місце у галузевій структурі валової продукції сільського господарства (70,2% від загального обсягу виробництва) належить продукції рослинництва. У сільськогосподарських підприємствах частка продукції рослинництва становить 75,7%, у господарствах населення – 63,4%. У цілому у 2015 р. рослинницької продукції було вироблено на 177,4 млрд грн, у т.ч. аграрними підприємствами – на 105,3 млрд грн, а господарствами населення – на 72,1 млрд грн [15, с. 2].

Дані Державної служби статистики України дають можливість проаналізувати підприємницький сектор сільського господарства України за такими організаційно-правовими формами юридичних осіб, як приватні підприємства, господарські товариства, фермерські господарства, кооперативи тощо (табл. 2).

Дані таблиці 3 свідчать, що основну частку сільськогосподарського підприємництва складають фермерські господарства, але їх кількість, як і загальна кількість суб'єктів господарювання в аграрному секторі, має тенденцію до зменшення.

На кінець 2015 р. налічувалось майже 32,3 тис. фермерських господарств, у власності та користуванні яких знаходилося 4,3 млн га сільгоспугідь, у т.ч. 4,2 млн га ріллі. Внаслідок подальшого укрупнення фермерських господарств на одне господарство в середньому припадало 134,5 га сільськогосподарських угідь, у т.ч. 130,7 га ріллі (на 8,0% більше, ніж у попередньому році). Орендовані землі фермерських господарств склали 79% загальної площі землі в їх користуванні [15, с. 3].

Таблиця 2

Суб'єкти підприємницької діяльності в сільському господарстві України у 2010–2015 рр., од.*

Господарюючий суб'єкт	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	У % до заг. к-ті у 2015 р.
Господарські товариства	8121	8295	7750	7721	17,0
Приватні підприємства	4183	4153	3772	3627	8,0
Виробничі кооперативи	856	810	674	596	1,3
Фермерські господарства	34035	34168	33084	32303	71,2
Державні підприємства	294	278	228	241	0,5
Підприємства інших форм господарювання	1680	1466	691	891	2,0
Усього	49415	49046	46199	45379	100

* Джерело: укладено за даними Державної служби статистики України [15]

Слід зазначити, що розвиток аграрного сектору в ринковому середовищі залежить, в тому числі, від формування ефективних взаємовідносин у системі “держава-бізнес”, цілями яких мають бути як забезпечення продовольчої безпеки, нарощування експортного потенціалу, збереження та створення нових робочих місць, так і впровадження підприємницьких ініціатив аграріїв.

Аналіз основних тенденцій розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері України показав наявність багатьох ознак провалу державної політики підтримки підприємництва, а саме:

- збереження ситуації невизначеності прав власності на землю;
- зменшення кількості підприємств різних організаційно-правових форм;
- зменшення посівних площ сільськогосподарських підприємств і їх збільшення у господарствах населення;
- збереження, а за окремими позиціями нарощування ваги особистих селянських господарств у виробництві багатьох сільськогосподарських культур.

Виявлені тенденції є свідченням поступового втрачання аграрним підприємництвом потенціалу до стрімкого зростання власних масштабів і ефективності функціонування, що викликає потребу у реорганізації державної політики розвитку підприємництва, яка повинна бути орієнтованою на забезпечення умов для легкого створення і діяльності мікро, малих і середніх підприємств, доступу новостворюваних та діючих суб'єктів підприємництва до ресурсів та ринків, фінансування та кредитних ресурсів, прав діяльності.

Підприємницьке середовище в аграрній сфері визначається і координується системою інтеграційних зв'язків між власне сільським господарством та іншими сферами народного господарства. Таке координування сільськогосподарської діяльності з іншими сферами агропромислового комплексу може здійснюватися за допомогою як відкритого ринку, так і контрактної, кооперативної, вертикальної і комбінованої інтеграції.

Ринкову інфраструктуру можна розглядати як підвид інституційної інфраструктури, який представляє собою комплекс установ, підприємств і організацій, котрі виконують обслуговуючі функції по відношенню до промислового, сільськогосподарського виробництва, інших галузей національного господарства, населення, забезпечуючи безперервний процес руху й обміну товарної маси. Сам термін “ринкова інфраструктура” використовується лише в країнах, що здійснили перехід до ринкової економіки лише останнім часом і фактично створювали систему координації господарської взаємодії на ринковій основі заново. У розвинутих країнах, де ринкова економіка існує вже довгий час, традиційно використовується термін “інфраструктура” по відношенню до підприємств та організацій, які обслуговують рух товарів і ринкові взаємодії виробників, допомагають нормально функціонувати всій економічній системі.

Детальне вивчення літератури, присвяченої аграрній економіці, виявило, що поняття “інфраструктура аграрного ринку”, в цілому відповідаючи загальнотеоретичному розумінню інфраструктури, все ж має певні відмінності, спричинені особливостями продукції, що реалізується на аграрному ринку.

Вказані послуги надаються підприємствами, які представляють окремі сегменти інфраструктури аграрного ринку: комерційний, кредитно-фінансовий, інформаційно-консультаційний, агросервісний. Окремі дослідники по відношенню до комерційної інфраструктури використовують термін “маркетингова” інфраструктура, аргументуючи це тим, що сей сегмент інфраструктури формується підприємствами – маркетинговими посередниками.

Динаміка зміни кількості суб'єктів інфраструктури аграрного ринку України представлена на рис. 2. Тільки протягом 2013-2015 рр. кількість сільськогосподарських ринків скоротилась з 204 до 168, кількість агропромислових бірж не змінилась, а продовольчих ринків стало менше на 55 одиниць. Порівняння з 2010 р. дає ще гірші результати: кількість сільськогосподарських ринків на той час становила 691, а продовольчих ринків – 919 одиниць [12, 158].

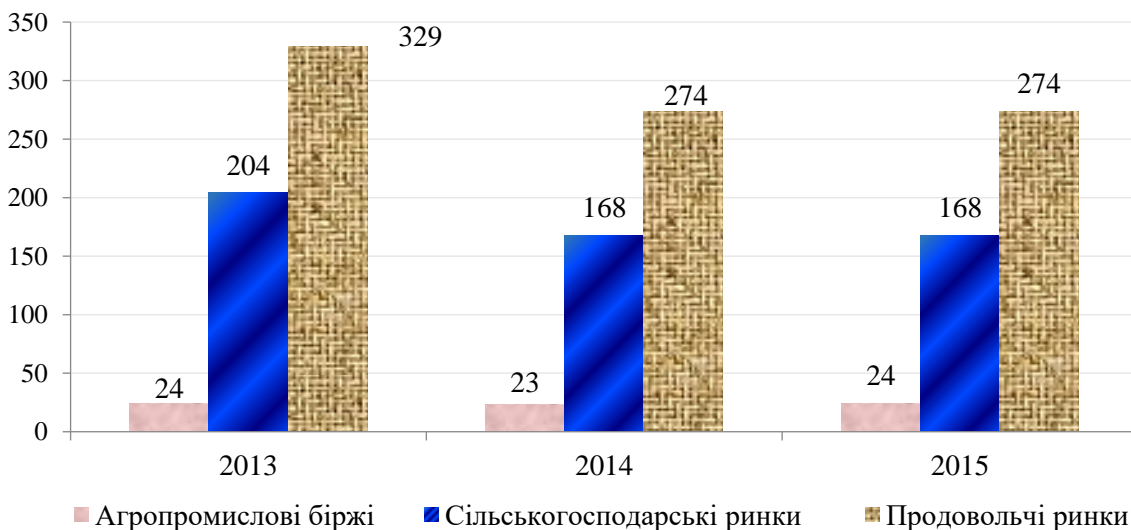

Рис. 2. Динаміка зміни кількості суб'єктів інфраструктури аграрного ринку в Україні за 2013-2015 рр., од.*

*Джерело: [12]

Наведене свідчить про наявність негативної тенденції до скорочення кількості суб'єктів інфраструктури аграрного ринку, що ускладнює процеси реалізації сільськогосподарської продукції, об'єктивно сприяє зростанню трансакційних витрат суб'єктів господарювання, погіршуючи умови підприємницької діяльності.

Біржова торгівля сільськогосподарською продукцією здійснюється на товарних біржах, де фактично відбувається формування ринкових цін, створюються масиви комерційної інформації.

Аналіз тенденцій розвитку біржової торгівлі в аграрній сфері України на основі даних, представлених в табл. 3, свідчить про суперечливий характер їх розвитку. Так протягом останніх п'яти років кількість агропромислових, універсальних та інших бірж скорочується. У той же час суттєво зросла кількість товарних і товарно-сировинних бірж (з 258 у 2006 р. до 391 у 2015 р.). При цьому загальна кількість бірж аграрної сфери збільшилась з 448 до 555 одиниць.

Таблиця 3

Кількість бірж аграрної сфери України за 2006-2015 рр., од.*

Рік	Агро-промислові	Універсальні	Товарні і товарно-сировинні	Інші	Усього
2006	29	114	258	47	448
2011	25	106	368	38	537
2012	25	107	391	39	562
2013	24	108	400	42	574
2014	23	107	415	41	586
2015	24	104	391	36	555

*Джерело:[15, с. 152]

Аналіз динаміки кількості агропромислових бірж України протягом 2005-2015 рр. показав, що протягом досліджуваного періоду кількість агропромислових бірж скоротилася з 30 до 23, причому скорочення діючих бірж було ще більшим. На початок 2014 р. в країні діяли лише 10 агропромислових бірж, що становить 1,7% від загальної кількості зареєстрованих в Україні бірж. У порівнянні з 2013 р. кількість торгів на біржах зросла в 2 рази і становила 17,1 тис. торгів. Однак середній розмір одного торгу становив 1,5 млн грн проти 3,4 млн грн у 2013 р. Коефіцієнт ліквідності укладених угод у 2014 р. на агропромислових біржах склав 97,4%. Заради справедливості слід зазначити, що і від усіх зареєстрованих бірж працюють менше половини[12, с. 152].

Біржова торгівля продукцією та товарами впродовж 2015 р. представлена спотовим ринком. На умовах споту було укладено майже 65% усіх угод. У структурі споту більшість становлять угоди продажу зернових, бобових культур і насіння олійних культур (37,3%). Серед форвардних угод (35%) теж абсолютна більшість – це угоди продажу зернових, бобових культур і насіння олійних культур (63,7%) [12, с. 152]. Загальна характеристика діяльності найбільших бірж України у 2015 р. представлена в табл. 4.

Дослідження сучасного стану інфраструктурного забезпечення підприємницької діяльності в аграрній сфері виявило нерозв'язаність проблеми реалізації і доведення до кінцевого споживача продукції сільських домогосподарств, що є причиною втрати значної кількості та якості продукції, зростання трансакційних витрат. У просуванні товару від виробника через гуртового посередника до

роздрібного покупця відсутні тривалі, усталені зв'язки. Взаємовідносини сторін ґрунтуються не на контрактній основі, а здійснюються переважно через особисті контакти учасників аграрного ринку. У більшості випадків продукти сільськогосподарського виробництва закупаються роздрібними торговцями безпосередньо у товаровиробників, а це вимагає додаткового проведення значної кількості дрібних трудомістких операцій з метою підготовки продукції до продажу: сортування, пакування, зберігання, транспортування тощо.

Таблиця 4

Діяльність найбільших бірж України у 2015 році*

	Обсяг укладених угод		Кількість укладених угод	Середня вартість укладених угод
	млн грн	у % загальної кількості		
Усього	25680,4	100,0	60733	422,8
Аграрна біржа	11769,5	45,8	3606	3263,7
Українська універсальна біржа	6441,1	25,1	3865	1666,5
Товарна біржа “Капітал – контракт”	1404,0	5,5	25	56160,0
Товарна біржа “Київська агропромислова біржа”	779,2	3,0	14040	55,5

*Джерело: [12, с. 55]

Розв'язання проблеми забезпечення швидкого доведення товару до кінцевого споживача гальмується повільними темпами створення розгалуженої мережі заготівельних пунктів. Крім того, свою роль поки що не зіграли об'єднання підприємств-виробників агропромислового комплексу, спілки споживчих товариств тощо, які недостатньо зусиль докладають до процесів забезпечення транспарентності аграрного ринку, проведення заходів із запобігання недобросовісній конкуренції.

На думку І. М. Сараєвої, у вітчизняній системі підтримки підприємницької діяльності відсутні або майже не функціонують такі складові інфраструктури, як центри субконтрактації малого і середнього підприємництва, лізингові компанії сучасного обладнання, механізми венчурного і мікрокредитування тощо, без яких зміна вектора розвитку малого бізнесу в напрямку підвищення його інноваційності і високої технологічності неможлива [14, с. 114].

В умовах руйнації системи централізованих закупівель сільгосппродукції функцію збуту аграрної продукції взяли на себе посередники, що призвело до монополізації деяких сегментів ринку, яка супроводжується необґрунтованим завищенням (або заниженням цін), ускладненням у збуті продукції безпосередніми виробниками. В той же час, держава не проявляє достатньої активності на аграрному ринку в плані державних закупівель, які є самостійним сегментом національного ринку.

Конкурентний ринок передбачає простий і необмежений доступ суб'єктів господарювання до ресурсів і ринків. Однією з суттєвих перешкод у доступі на ринок є наявність адміністративних бар'єрів, до яких відносяться висновки, сертифікація, ліцензування, дозволи, що видаються на короткий термін тощо.

Вкрай складним для суб'єктів малого та середнього підприємництва є доступ до фінансових ресурсів. Неприйнятно висока вартість обслуговування (від 24% річних) банківських кредитних ресурсів і складність залучення коштів з приватних фондів інноваційно-інвестиційного розвитку перетворюють відсутність фінансування в одну з головних перешкод розвитку малого підприємництва.

Таким чином, складність, різноманітність і багатоплановість структури аграрного ринку дозволяє говорити про наявність конкурентних умов тільки в окремих його сегментах. Роль державних закупівель у встановленні ринкової кон'юнктури аграрного ринку поки що є недостатньою.

І хоча Україна піднялася в рейтингу “Doing Business – 2015” (табл. 5) із 112 на 96 позицію серед 189 країн світу, особливо по таких позиціях, як “отримання кредиту” (17 позиція), “виконання зобов'язань за контрактом” (43 позиція), “реєстрація власності” (59 позиція) і “сплата податків” (108 позиція), в кінцевому підсумку це не забезпечило суттєвого поліпшення умов ведення підприємницької діяльності, особливо в аграрній сфері.

Переважна більшість реформ і спрощень на законотворчому рівні стосуються тих видів діяльності, що не поширювались на широке коло підприємств аграрної сфери і не змогли істотно змінити підґрунтя й умови підприємницького середовища в цій сфері. На думку фахівців, з якими важко не погодитись, реформи орієнтуються переважно на звуження існуючих фіскальних обмежень, формально поліпшують міжнародні рейтинги, не забезпечуючи реальних процесів активізації підприємницької діяльності і не запускаючи економічних і фінансових механізмів реорганізації підприємницького середовища. Чого варта хоча б формально висока 17 позиція “отримання кредиту” за умов, коли вартість кредитних ресурсів робить їх фактично недоступними для абсолютної більшості підприємців.

Таблиця 5

Позиція України у рейтингу “Doing Business” у 2008-2015 рр.*

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Складність ведення бізнесу, загальна оцінка	139	145	147	149	152	140	112	96
За субіндексами:								
започаткування бізнесу	109	128	136	118	116	50	69	76
реєстрація власності	138	140	160	165	168	158	88	59
сплата податків	177	180	181	181	183	168	157	108
підключення до електропостачання	x	x	x	169	170	170	182	185
виконання зобов'язань за контрактом	46	48	43	44	44	45	44	43
банкрутство	140	143	145	158	158	157	141	142
отримання кредиту	68	28	30	21	23	24	14	17
зовнішня торгівля	120	121	139	136	144	148	153	154
дозвільна система у будівництві	174	179	181	182	182	186	68	70
захист прав інвесторів	141	142	108	108	114	127	107	109

*Джерело: [19]

За оцінками Мінагрополітики та продовольства України 75% компаній агробізнесу мають обмежений доступ до фінансів. Внутрішнє самофінансування у вигляді заощаджень прибутку (60%) та особистих заощаджень (13%) залишається

найбільш поширеним джерелом фінансування компаній агробізнесу. Зовнішнє фінансування через банківські кредити (28%) та товарні кредити від постачальників (11%) рідко розглядаються як повноцінна можливість для агробізнесу. Приблизно половина виробників негайно продає 80-100% свого врожаю для поповнення обігових коштів [10].

Хоча нестача фінансування є актуальною для всіх категорій агробізнесу, найгострішою є проблема доступу до фінансових ресурсів для представників малого і середнього бізнесу, а також особистих селянських господарств. Ці категорії підприємців мали дуже обмежений доступ до короткострокових кредитів і практично не мали доступу до довгострокового фінансування.

Існує низка факторів, які значно ускладнюють розв'язання проблеми кредитування агробізнесу. По-перше, віднесення комерційними банками аграрної галузі до кредитно-ризикованих спричинює встановлення для аграрних підприємств кредитної ставки на рівні, який перевищує середній по галузях економіки. По-друге, неможливість використання землі в якості об'єкта застави фактично блокує розвиток кредитування підприємств аграрної галузі. По-третє, суттєво гальмує темпи кредитування агробізнесу обмежена можливість використання як об'єкта застави готової продукції сільськогосподарських підприємств.

Загальні обсяги кредитів сільськогосподарським підприємствам України за останні роки залишаються на низькому рівні і не перевищують 4,5-5% від сукупного обсягу кредитів, наданих на кредитному ринку країни. Серед найбільш важливих факторів, які обмежують доступ представників підприємницької діяльності в аграрній сфері до фінансових ресурсів, слід назвати ризик невизначеності аграрного виробництва; нестачу заставних активів; обмеження можливості надання агрофінансування поза банківською системою, зокрема, кредитними спілками; низьку кредитоспроможність потенційних позичальників; низьку ефективність виробництва, недостатній професіоналізм бухгалтерської і фінансової служб фермерських господарств.

Дослідження фінансового забезпечення підприємств АПК, у тому числі сільськогосподарських товаровиробників, свідчить про те, що вони в основному працюють за рахунок власних ресурсів, частка яких у виробничій діяльності значна, проте недостатня для самофінансування. Обмеженість власних коштів змушує аграрні підприємства сподіватися на підтримку з боку держави й зумовлює необхідність розвивати як банківські, так і партнерські форми кредитування. Необхідність кредитних ресурсів, без яких сільськогосподарське підприємство як товаровиробник не може існувати, зумовлена специфікою його відтворювального процесу. Останнє, в свою чергу, вимагає врахування об'єктивних вимог галузі в процесі організації її кредитного обслуговування [9].

За оперативною інформацією з регіонів станом на 23 жовтня 2015 року 1914 підприємств агропромислового комплексу залучили кредити загальним обсягом 13,4 млрд грн, що у 1,5 рази більше, ніж на відповідну дату 2014 року (8,9 млрд грн) в тому числі: 9,4 млрд грн – короткострокові, 2,4 млрд грн – середньострокові та 1,6 млрд грн – довгострокові кредити. Із них 140 підприємств залучили пільгові кредити у поточному році загальним обсягом понад 1,7 млрд грн, в тому числі: 1,2 млн грн – терміном користування до 1 року та 580,8 млн грн, – від 1 року. Обсяги пільгових кредитів, залучених у 2014 році, за якими надається компенсація у 2015 році, складають понад 1 млрд гривень. Процентні ставки, під які залучаються кредити у 2015 році складають у національній валюті 14,4-35 % та в іноземній валюті 10-19,1 % річних.

В рамках реалізації бюджетної програми 2801030 “Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів” до регіонів спрямовано кошти в сумі 300 млн гривень. Станом на 23.10.2015 року фактично використано 72,6 млн грн, залишок – 227,4 млн гривень [16].

Більшість підприємців і банкірів основною перешкодою активізації кредитування сільського господарства сьогодні вважають проблему кредитної застави. Останнім часом це питання почало вирішуватись шляхом застави особистого майна власників господарства, і хоча його вартість найчастіше не покриває сам кредит, проте це є ефективним стимулом для повернення кредиту. Застава особистого майна керівників підприємства широко використовується в інших, розвинутих, країнах, однак в Україні поки що або самі підприємці не хочуть ризикувати власним майном, або банки відмовляються зі зрозумілих причин брати в заставу будинки, якщо в них прописані діти [14].

З метою зменшення навантаження на підприємства АПК під час сплати відсотків за користування кредитами змінами до Закону України “Про Державний бюджет України на 2017 рік” передбачено 300 млн грн на компенсацію витрат за відсотками. Зазначені кошти планується спрямувати, передусім, малим та середнім суб’єктам господарювання АПК. За розрахунками Міністерства аграрної політики та продовольства України виділення коштів дасть змогу надати компенсацію понад 5 тис. суб’єктам господарювання АПК на загальну суму понад 3,2 млрд грн.

Незважаючи на зазначену державну допомогу, надзвичайно високі відсоткові ставки та низький рівень технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, останні змушені винаймати сторонні організації для повного або часткового забезпечення комплексу польових робіт та оплачувати їх послуги або після реалізації сільськогосподарської продукції та/або безпосередньо шляхом передачі зернових культур фактично за собівартістю.

Вирішенню питання кредитування вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції повинен посприяти Закон України “Про аграрні розписки” від 06.11.2012, що набув чинності 19.03.2013, яким для виробників сільськогосподарської продукції було запроваджено новий механізм залучення коштів для своєї діяльності під заставу майбутнього врожаю – інститут аграрних розписок, що являють собою зобов’язання виробника сільськогосподарської продукції виплатити кошти або в майбутньому поставити продукцію в обмін на отримані матеріальні ресурси.

Перша аграрна розписка була видана 13.02.2015 компанії “ПЗК-АГРО”, кредитором виступило сільськогосподарське підприємство “Комбікормовий завод”. Аграрна розписка видана на 32 т насіння соняшника, її договірна вартість – 192 тис. грн. Станом на початок липня 2015 р. видано лише вісім розписок для малих і середніх фермерів на суму 19 млн грн. Практика свідчить, що механізм аграрних розписок є реальною прогресивною альтернативою класичному банківському кредитуванню у залученні коштів в аграрну сферу України. Проте органи державної влади мають більш активно і ефективно проводити впровадження цього інституту, інакше аграрні розписки як фінансовий інструмент може спіткати доля похідних цінних паперів [10].

Висновки. Інфраструктурне забезпечення підприємницької діяльності в аграрній сфері містить організаційно-технічну, фінансово-кредитну, науково-дослідницьку, інформаційно-координаційну складові. Дослідження сучасного стану інфраструктурного забезпечення підприємницької діяльності в аграрній сфері виявило, зокрема, нерозв'язаність проблем реалізації і доведення до кінцевого споживача продукції сільських домогосподарств, що є причиною втрати значної кількості й якості продукції, зростання трансакційних витрат. У просуванні товару від виробника через гуртового посередника до роздрібного покупця відсутні тривалі, усталені зв'язки. Потребують подальшого удосконалення фінансово-кредитна та науково-дослідницька складові інфраструктурного забезпечення підприємницької діяльності в аграрній сфері.

Список використаних джерел

1. Бородіна О. М. Інституційний розвиток сільського господарства та села України і Росії та його гармонізація з європейською політичною практикою / О.М. Бородіна // Економіка України. – 2012. – № 11. – С. 48-61.
2. Бутенко А. Державна підтримка підприємницького сектору України: досвід і проблеми / А. Бутенко, І. Сараєва // Економіка України. – 2012. – № 5 (606). – С. 41-51.
3. Валова продукція сільського господарства України (у постійних цінах 2010 р.) за 2015 рік : Статистичний бюлетень / [За ред. О. М. Прокопенко]. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – С. 20.
4. Зинченко А. Задача нашого ресурса – создание прозрачного аграрного рынка / А. Зинченко // Бизнес. – 2015. – № 25-26. – С. 38.
5. Калетнік Г. М. Інститути інфраструктури та ціноутворення у розвитку аграрного ринку: регіональний аспект / Г. М. Калетнік, О. Г. Шпикуляк, Г. О. Пчелянська: монографія. – Вінниця : ТОВ “Фірма “Планер”, 2012. – 324 с.
6. Кочетов А. Н. Современный взгляд на роль инфраструктуры в социальном развитии общества [Электронный ресурс] / А. Н. Кочетов, Д. А. Харитонов. – Режим доступа: <http://www.seun.ru/>.
7. Лопатинський Ю. М. Розвиток аграрного сектора національної економіки на інституційних засадах : [монографія] / Ю. М. Лопатинський, В. І. Кифяк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – 248 с.
8. Малік М. Й. Інститути та інституції у розвитку аграрної сфери економіки / М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 169-176.
9. Малік М. Й. Теоретичні засади та напрями трансформації особистих селянських господарств / М. Й. Малік, В. М. Заяць // Економіка АПК. – 2013. – № 5 – С. 87.
10. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minagro.gov.
11. Обсяги біржової торгівлі. Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/>.
12. Оптова і біржова торгівля України у 2014-2015 році : Статистичний збірник / [За ред. В. О. Піщейко]. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 66 с.
13. Підприємницька діяльність та агробізнес: Підручник / За ред. М. М. Ільчука, Т. Д. Іщенко. – К. : Вища освіта, 2006. – 543 с.
14. Сараєва І. Н. Становление института поддержки малого предпринимательства на Украине: проблемы и перспективы / И. Н. Сараева // Journal of Institutional Studies (Журнал институциональных исследований). – 2013. – Том 5. – № 1. – С.108-123.

15. Сільське господарство України за 2015 рік: Статистичний бюлетень / [За ред. О. М. Прокопенко]. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 379 с.
16. Сільське господарство України у 2015 році: доповідь [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
17. Сухітра А. М. Біржова торгівля в Україні: проблеми становлення та розвитку [Електронний ресурс] / А. М. Сухітра, І. М. Сегідін. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/>.
18. Шпикуляк О. Г. Інституції аграрного ринку: монографія / Шпикуляк О. Г. – К. : ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2009. – 480 с.
19. Doing Business – 2015: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки: <http://www.doingbusiness.org/>.

Список використаних джерел у транслітерації/References

1. Borodina O. M. Instytutsiynyy rozvytok sil's'koho hospodarstva ta sela Ukrayiny i Rosiyi ta yoho harmonizatsiya z yevropeys'koyu politychnoyu praktykoyu / O. M. Borodina // Ekonomika Ukrayiny. – 2012. – № 11. – S. 48-61.
2. Butenko A. Derzhavna pidtrymka pidpryyemnyts'koho sektoru Ukrayiny: dosvid i problemy / A. Butenko, I. Sarayeva // Ekonomika Ukrayiny. – 2012. – № 5 (606). – S. 41-51.
3. Valova produktsiya sil's'koho hospodarstva Ukrayiny (u postiynykh tsinakh 2010 r.) za 2015 rik : Statystychnyy byuleten' / [Za red. O. M. Prokopenko]. – K. : Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny, 2015. – S. 20.
4. Zynchenko A. Zadacha nashoho resursa – sozdanye prozrachnoho ahrarnoho rynka / A. Zynchenko // Byznes. – 2015. – № 25-26. – S. 38.
5. Kaletnik H. M. Instytuty infrastruktury ta tsinoutvorennya u rozvytku ahrarnoho rynku: rehional'nyy aspekt / H. M. Kaletnik, O. H. Shpykulyak, H. O. Pchelyans'ka: monohrafiya. – Vinnytsya : TOV “Firma “Planer”, 2012. – 324 s.
6. Kochetov A. N. Sovremennyy vzglyad na rol infrastruktury v sotsyalnom razvytyu obshchestva [Elektronniy resurs] / A. N. Kochetov, D. A. Kharytonov. – Rezhym dostupa: <http://www.seun.ru/>.
7. Lopatyns'kyy Yu. M. Rozvytok ahrarnoho sektora natsional'noyi ekonomiky na instytutsiynykh zasadakh : [monohrafiya] / Yu. M. Lopatyns'kyy, V. I. Kyfyak. – Chernivtsi : Chernivets'kyy nats. un-t, 2014. – 248 s.
8. Malik M. Y. Instytuty ta instytutsiyi u rozvytku ahrarnoyi sfery ekonomiky / M. Y. Malik, O. H. Shpykulyak // Ekonomika APK. – 2011. – № 7. – S. 169-176.
9. Malik M. Y. Teoretychni zasady ta napryamy transformatsiyi osobystykh selyans'kykh hospodarstv / M. Y. Malik, V. M. Zayats' // Ekonomika APK. – 2013. – № 5 – S. 87.
10. Ministerstvo ahrarnoyi polityky ta prodovol'stva Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.minagro.gov.
11. Obsyahy birzhovoyi torhivli. Rezhym dostupu: <http://news.finance.ua/>.
12. Optova i birzhova torhivlya Ukrayiny u 2014-2015 rotsi : Statystychnyy zbirnyk / [Za red. V. O. Pishcheyko]. – K. : Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny, 2016. – 66 s.
13. Pidpryyemnyts'ka diyal'nist' ta ahrobiznes: Pidruchnyk / Za red. M. M. Il'chuka, T.D. Ishchenko. – K. : Vyshcha osvita, 2006. – 543 s.

14. Saraeva Y. N. Stanovlenye ynstytuta podderzhky maloho predprynimatel'stva na Ukraine: problemy u perspektivy / Y. N. Saraeva // Journal of Institutional Studies (Zhurnal ynstytutsyonal'nykh yssledovanyy). – 2013. – Tom 5. – № 1. – S.108-123.
15. Silske gospodarstvo Ukrainy za 2015 rik: Statystychnyy byuletyn / [Za red. O. M. Prokopenko]. – K. : Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2016. – 379s.
16. Silske gospodarstvo Ukrainy u 2015 rotsi: dopovid [Elektronnyy resurs] / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
17. Sukhitra A. M. Birzhova torhivlya v Ukraini: problemy stanovlennya ta rozvytku [Elektronnyy resurs] / A. M. Sukhitra, I. M. Sehydin. – Rezhym dostupu : <http://www.rusnauka.com>.
18. Shpykulyak O. H. Instytutsiyi ahrarynoho rynku: monohrafiya / Shpykulyak O. H. – K. : NNTs “Instytut ahrarynoyi ekonomiky”, 2009. – 480 s.
19. Doing Business – 2015: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do storinky: <http://www.doingbusiness.org/>.

ANNOTATION
CURRENT STATE AND PROBLEMS OF INFRASTRUCTURAL PROVISION
OF ENTREPRENEURSHIP

PRUTSKA Tetiana,
Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer of Accounting Department,
Vinnitsia National Agrarian University
(Vinnitsia)

The article reviews the current state of formation and functioning the agricultural market infrastructure and main directions of its development under market conditions. The essence of agricultural market infrastructure has been studied and its theoretical model has been built; separate subsystems and elements have been defined; its institutional development priorities over the long term have been formulated. The peculiarities of agricultural companies crediting have been defined and classified, and the current state of the stock market of Ukraine has been assessed; the factors causing its inefficient operation have been reviewed.

Transformation changes in the market economy require formation of the relevant market environment, without which the civilized market is impossible, including the agricultural market. Agricultural producers independently select the sales channels for their products, forms of purchase and sale of resources and use of various intermediary structures in their business activity. Various newly formed institutions that ensure movement of the agricultural products from the producer to the end user and allow to optimize the process of the agricultural production itself, are referred to as the market infrastructure. The harmonious development of the entire system of social production and the country's food security depend on the efficient functioning of all the available infrastructure components.

Key words: infrastructure, agricultural market, institutional changes, institute, wholesale market for agricultural products, agricultural market infrastructure, commercial companies, stock exchange, exchange trade, stock market.

Tabl. 5. Fig. 2. Lit. 19.

АННОТАЦИЯ
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ИНФРАСТРУКТУРНОГО
ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

ПРУТСКАЯ Татьяна Юрьевна,
кандидат экономических наук, старший преподаватель
кафедры бухгалтерского учета,
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница)

В статье рассмотрено современное состояние формирования и функционирования инфраструктуры аграрного рынка и основные направления ее развития в рыночных условиях. Исследована сущность инфраструктуры аграрного рынка, построена её теоретическая модель, определены отдельные подсистемы и элементы, сформулированы её институциональные приоритеты развития в перспективе. Определены и систематизированы особенности кредитования сельскохозяйственных предприятий и оценено современное состояние биржевого рынка Украины, рассмотрены факторы, которые обуславливают его неэффективное функционирование.

Трансформационные преобразования в рыночной экономике требуют формирования соответствующего рыночного среды, без которой невозможен цивилизованный рынок, в том числе и аграрный. Следовательно, рассмотрены каналы реализации продукции аграрных производителей, формы купли-продажи ресурсов и различные посреднические структуры, которые они используют в своей хозяйственной деятельности. Различные, вновь созданные институты, обеспечивающие продвижение аграрной продукции от производителя до конечного потребителя, и позволяющие оптимизировать сам процесс аграрного производства, относят к рыночной инфраструктуре, оценку которой представлено в данной статье. Подчеркнуто, что от эффективного функционирования всех имеющихся инфраструктурных составляющих зависит гармоничное развитие всей системы общественного производства и продовольственная безопасность страны.

Ключевые слова: инфраструктура, аграрный рынок, институциональные изменения, институт, оптовая торговля, оптовый рынок сельскохозяйственной продукции, инфраструктура аграрного рынка, торговые предприятия, кооперация, биржа, биржевая торговля, биржевой рынок.

Табл. 5. Рис. 2. Лит. 19.

Інформація про автора

ПРУТСЬКА Тетяна Юріївна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри бухгалтерського обліку, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: taniaprut@ukr.net).

PRUTSKA Tetiana – Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer of the Accounting Department, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, Soniachna Str., 3, e-mail: taniaprut@ukr.net).

ПРУТСКАЯ Татьяна Юрьевна – кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры бухгалтерского учета, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: taniaprut@ukr.net).

